

## بررسی تطبیقی راهکارها و چالش های اقتصاد مقاومتی در راستای مدیریت تحریم ها

مصطفی قاسمی

مدرس دانشگاه آزاد اسلامی واحد قائم شهر، قائم شهر، ایران.

نام نویسنده مسئول:

مصطفی قاسمی

### چکیده

در شرایط کنونی جهان و با وجود فشارها و تحریم های کشورهای غربی، راهکارها و مدل های متعدد اقتصادی برای نیل به توسعه و رشد مطرح می شود، تا بتوان اقتصاد مقاومتی را تحقق بخشید. اقتصاد مقاومتی، اقتصادی است که در شرایط تحریم ها و تهدیدها برای پیشبرد کشور به سوی اهداف توسعه اقتصادی اعمال می شود. اقتصاد مقاومتی، را باید مجموعه اقدامات و تمهیداتی بدانیم که در عرصه کشور برای مقابله با فشارهای اقتصادی، سیاسی و تبلیغاتی در سطح بین المللی انجام می گیرد. هدف اقتصاد مقاومتی، خنثی سازی تحریم ها و فشارهای دشمنان و تبدیل تهدیدها به رشد و توسعه اقتصادی است. برای نیل به هدف، می باید از تمامی منابع، ظرفیت ها و توانمندی های بخش دولتی و غیردولتی بهره برد. تحقق اقتصاد مقاومتی، مسئله ای است که نیازمند حمایت های چندگانه از عناصر و عوامل عرصه اقتصادی است.

**واژگان کلیدی:** اقتصاد مقاومتی، مدیریت تحریم، راهکارها و چالش ها.

## مقدمه

با توجه به شرایط طرح اقتصاد مقاومتی، به نظر می‌رسد که یکی از رویکردهای مناسب جهت تحقق اقتصاد مقاومتی رویکرد استراتژیک است. در واقع برای اینکه راهکارهای مناسبی جهت توسعه اقتصاد مقاومتی داده شود، ضروری است که پس از تعریف مفهومی اقتصاد مقاومتی، نقاط ضعف و تهدیدهای آن مورد تحلیل واقع شود و مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی استخراج گردد و در مرحله بعد، راهبرد خاصی جهت تبدیل این نقاط ضعف به قوت و تبدیل تهدیدها به فرصت تبیین شود. از ابتدای مطرح شدن اصطلاح اقتصاد مقاومتی، رهبر معظم انقلاب در سخنرانی‌های گوناگون به تبیین این مفهوم پرداخته‌اند. ایشان معنای اقتصاد مقاومتی را چنین بیان نموده‌اند: «اقتصاد مقاومتی معنایش این است که ما یک اقتصادی داشته باشیم که هم روند رو به رشد اقتصادی در کشور محفوظ بماند، هم آسیب‌پذیری‌اش کاهش پیدا کند؛ یعنی وضع اقتصادی کشور و نظام اقتصادی جوری باشد که در مقابل ترفندهای دشمنان، که همیشگی و به شکل‌های مختلف خواهد بود، کمتر آسیب ببیند و اختلال پیدا کند.» همچنین ایشان در جای دیگر این مفهوم را چنین معنا می‌کنند: «اقتصاد مقاومتی فقط جنبه‌ی نفی نیست، این جور نیست که اقتصاد مقاومتی معنایش حصار کشیدن دور خود و فقط انجام یک کارهای تدافعی باشد. نه، اقتصاد مقاومتی یعنی آن اقتصادی که به یک ملت امکان می‌دهد و اجازه می‌دهد که حتی در شرایط فشار هم رشد و شکوفایی خودشان را داشته باشند.

## حمایت از تولید ملی

یک رکن اساسی دیگر در اقتصاد مقاومتی به حمایت از تولیدات داخلی مربوط می‌شود. رشد اقتصادی، اشتغالزایی و رفع بیکاری، افزایش درآمد، شکوفایی استعدادهای داخلی، رشد تجارت و بازرگانی بین‌المللی، پیشرفت صنایع و کارخانجات و بسیاری از نتایج مفید اجتماعی و اقتصادی پیامدهای حمایت از تولیدات و محصولات داخلی است. افزایش تولید ملی در عرصه صنعت، کشاورزی و خدمات و حمایت از کار و سرمایه انسانی موجب مردمی شدن اقتصاد مقاومتی و افزایش حضور و نقش مردم در عرصه اقتصادی کشور می‌شود. آنچه که جامعه را از لحاظ اقتصادی به استقلال رسانده و از وابستگی به دیگر جوامع رها می‌کند، افزایش تولیدات داخلی است. حمایت از تولید ملی، حمایت از بخش درونزای اقتصاد ی جامعه است که استقلال و توسعه اقتصادی را فراهم می‌سازد. حمایت از کارگاه‌ها و صنایع کوچک و متوسط یکی از گام‌های مهم در افزایش تولیدات داخلی است.

## تقویت و حمایت از اقتصاد دانش بنیان

یکی دیگر از مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی، اقتصاد دانش بنیان است. امروزه با پیشرفت و رشد روزافزون جوامع در عرصه‌های مختلف، علمی و اقتصادی و تولیدی و فناوری، اهمیت علم و دانش افزایش یافته است و مدل جدیدی به نام اقتصاد دانش بنیان را مطرح ساخته است. این اقتصاد با وقوع تحولات علمی و تحقیقاتی، دگرگونی عمیقی در عرصه رشد و تولید اقتصادی ایفا می‌کند. اقتصاد مبتنی بر علم و دانش موجب رشد و توسعه پایدار جامعه و در نهایت تحقق اقتصاد مقاومتی می‌شود. نقش و جایگاه شرکت‌های دانش بنیان، پارک‌های علم و فناوری، محیط‌های علمی و دانشگاهی و سازمان‌ها و نهادهای تحقیقاتی و پژوهشی در رشد اقتصاد دانش بنیان حائز اهمیت است. شرکت‌های دانش بنیان و سازمان‌های علمی با انجام تحقیقات و مطالعات متعدد در باب مسائل اقتصادی و تولیدی، موجب فراهم سازی نیازهای علمی و پژوهشی عرصه اقتصاد جامعه می‌شوند و اقتصاد مبتنی بر علم و دانش را در جهت تامین نیازها و خواسته‌های جامعه یاری می‌کنند.

## مدیریت مصرف

مدیریت مصرف نیز یکی دیگر از مسائل مطروحه در اقتصاد مقاومتی است. اتخاذ الگوی صحیح مصرف و تعیین حد مطلوب مصرف میزان تولید و نیاز جامعه را مشخص می‌سازد، پرهیز از اسراف و زیاده‌روی در مصرف کالاها و بسط الگوی ساده زیستی و در پیش گرفتن قناعت و صرفه جویی از معیارهای مدیریت مصرف محسوب می‌شود. اسراف و زیاده روی موجب نابودی منابع و امکانات جامعه می‌شود. نقش فرهنگ سازی و افزایش آگاهی بین مردم، جامعه را به مصرف بهینه و سنجیده نزدیک می‌سازد. رسانه‌های عمومی و صدا و سیما و مطبوعات باید در زمینه مصرف بهینه، فرهنگ سازی نمایند.

با توجه به اینکه مصرف سنجیده و بهینه در آموزه‌های دینی نیز مورد تاکید واقع شده و الگو و شیوه زندگی رهبران دینی، ساده زیستی بوده است، اهمیت پرهیز از اسراف و اتلاف و افراط در مصرف و در پیش گرفتن صرفه جویی و قناعت مشخص می‌گردد. صرفه‌جویی شامل بخش دولتی، بخش خصوصی و مردم می‌شود و تمام افراد و ارگان‌ها و سازمان‌های جامعه می‌باید الگوی مصرف بهینه را در پیش گیرند.

### تقویت بخش خصوصی

اقتصاد مقاومتی ارکان و شرایط متعددی دارد که مهم ترین آن بخش خصوصی و اقدامات مردم است. مردمی کردن اقتصاد مقاومتی و آگاهی مردم از شرایط اقتصادی جامعه، فعالیت آنان را در مسیر دفاع و حمایت از اقتصاد قرار می دهد. برای مبارزه با برنامه ها و تهدیدهای اقتصادی دشمن، مردمی کردن اقتصاد و افزایش کارکرد بخش خصوصی موثر می باشد. بهره برداری از توانمندی های مردمی در کنار استفاده از ظرفیت های دولتی چون حمایت های مالی و قانونی دولت از نهادهای خصوصی موجب تحقق اقتصاد مقاومتی می گردد.

### مصرف تولیدات و کالاهای داخلی

در عرصه رقابت تولیدات داخلی و کالاهای خارجی، اولویت دادن به مصرف تولیدات ایرانی و پرهیز از مصرف کالاهای خارجی کمک شایانی به اقتصاد مقاومتی می کند. تولیدکنندگان داخلی نیز با افزایش کیفیت محصولات و کالاهایشان و تعیین قیمتی مناسب می باید نظرات مردم را به مصرف کالای ایرانی جلب نمایند. تولیدکنندگان بایستی کیفیت کالاهای خود را نسبت به تولیدات خارجی بالا برده و امنیت خاطر مصرف کالای ایرانی را افزایش دهند.

### افزایش تولید در برابر افزایش نقدینگی

یکی از مسائل و مشکلات عرصه اقتصاد، مربوط به افزایش نقدینگی است. با حل مشکل و کنترل نقدینگی افزایش یافته می توان نوعی تعادل اقتصادی ایجاد نمود، اگر در مقابل نقدینگی، تولید کالا و خدمات متنوع وجود داشته باشد، چنین کمبود و مشکلی ایجاد نمی شود. با افزایش تولید در برابر نقدینگی این مشکل حل می گردد.

### مسئله منابع ارزی

مدیریت درست و صحیح منابع ارزی یکی دیگر از ارکان اقتصاد مقاومتی است. امروزه با افزایش ارتباطات تجاری و اقتصادی بین کشورهای مختلف، مسئله منابع ارزی اهمیت بیشتری یافته است و نیازمند مدیریت دقیق و سنجیده می باشد تا بتواند اقتصاد مقاومتی را تحقق بخشد، بخصوص در عرصه روابط تجاری بین المللی، این اصل اهمیت زیادی می یابد.

### مسئله وحدت و انسجام ملی

در کنار تمام مولفه ها و سرفصل های اقتصاد مقاومتی، آنچه بیشتر اهمیت می یابد، مسئله وحدت و انسجام ملی و اتحاد تمامی عرصه های دولتی، خصوصی و مردمی جامعه است. با اتحاد و ارتباط متقابل و همبستگی، کارایی و کارکرد اقتصاد جامعه افزایش می یابد. تعاون و همکاری مردم از یک سو ارتباط متقابل نهادها و سازمان های جامعه، موجب رفع مشکلات و نیل به اهداف می گردد. اتحاد و ارتباط در همتنیده ارگان ها و سازمان ها با یکدیگر و با مردم می تواند اقتصاد مقاومتی را تحقق بخشد.

### تشکیل کمیته اقتصاد مقاومتی در دانشگاه ها

برای از کار انداختن یک مجموعه، ایجاد اختلال در عملکرد اجزای آن مؤثرترین راه است. اگر آنچنانکه می گویند، اقتصاد را ساختاری با مجموعه اجزای مختلف بدانیم، نیروی انسانی اعم از کارگر، مدیر و برنامه ریز جزئی از این ساختار به شمار می رود که بهره وری آن به بالندگی و شکوفایی اقتصادی متکی به داخل منجر می شود.

به عبارتی ایده اقتصاد مقاومتی در بستری اجتماعی مجهز به تدابیر استقامتی تحقق می یابد. این بستر که بازیکنان اصلی آن نیروی انسانی یا به بیان بهتر مردم هستند تا حدی می تواند مؤثر ظهور کند که نتایج بازار را نیز تغییر دهد. یعنی در عمل قادر خواهد بود اجزای اثرگذاری از مجموعه اقتصاد را تحت مدیریت خود در آورد. از طرفی بسیاری از صاحب نظران، نقش فناوری، تحقیقات و دانشگاه را که در مسیر تجاری سازی ایده ها قرار دارند، در خور توجه می دانند. شاید یکی از قابل اعتنا ترین جنبه های نقش آفرینی دانشگاه ها در تحقق اقتصاد مقاومتی نفوذ فرهنگی این نهاد در میان جامعه است. بنابراین برای اینکه نفوذ پذیری هر ایده ای از جمله ایده اقتصاد مقاومتی در جامعه بیشتر شود، تئوریزه کردن فرهنگی و نهادینه کردن آن باید از درون دانشگاه و از محیط های علمی و فکری آغاز شود.

مقام معظم رهبری با اشاره به ناکامی طرح ها و ترفندهای بیگانگان فرمودند: زورگویان جهانی دست از دشمنی بر نمی دارند و در پی هر ناکامی به دنبال تصمیمات و اقدامات جدید بر می آیند، بنابراین لازم است مسئولان نیز همیشه در فکر راهکارها و تدابیر جدید مقابله باشند. حضرت آیت الله خامنه ای تمرکز در کارهای قوه مجریه را به ویژه در مسائل کلان و اساسی، ضروری دانستند و افزودند: تمرکز در اینگونه مسائل در درجه اول به خود هیئت دولت بر می گردد و باید همه اعضای دولت خود را در تصمیمات اتخاذ شده شریک و مسئول بدانند و با

هماهنگی کامل حرکت کنند. ایشان با اشاره به اینکه نقاط ضعف را نیز باید بررسی و برطرف کرد در تشریح برخی نقاط قوت دولت افزودند: کارهای وسیع عمرانی در مناطق مختلف کشور، پیشرفت چشمگیر در زمینه علم و فناوری، ارتقای جایگاه ایران در عرصه سیاست خارجی و مسائل بین‌المللی، برجسته شدن ارزش‌های انقلاب در گفتار و رفتار دولت از جمله ساده زیستی و دوری از تجمل، استکبار ستیزی و افتخار به انقلابی‌گری و تلاش برای ارتباط گسترده با مردم از جمله نقاط قوت دولت است که منشأ برکات و آثار مثبتی بوده است .

به عبارتی استفاده از همه ظرفیت‌های بخش‌های دولتی و غیردولتی، اهتمام جدی به حل مشکلات معیشتی مردم، مبارزه با مفاسد اقتصادی، حمایت از تولید ملی و مبارزه با اسراف از دید مقام معظم رهبری از لوازم اقتصاد مقاومتی هستند که در تمام این موارد دانشگاه می‌تواند پرتوان و اثرگذار وارد شود .

### گام اول: تولید علم

یکی از استراتژی‌های افزایش تولید در کشور در عرصه‌های گوناگون از جمله تولید علم، تمرکز بر توانمند کردن اقتصاد داخلی است. عموماً استراتژی‌های دانشگاهی وارد سازمان‌های تصمیم‌گیر و سپس وارد نهادهای اجرایی می‌شوند. یعنی بهترین مکان برای پرداختن و تئوریزه کردن ایده‌ها، دانشگاه‌ها هستند؛ زیرا سازمان‌ها و نهادهای اجرایی توان، حوصله و فرصت پرورش و کاربردی کردن ایده‌ها را ندارند . وجود واژه مقاومت در این عبارت، به معنای این است که پایه‌های تولید ملی آنقدر مقاوم و مستحکم باشند که در ارتباط با جامعه جهانی، سیگنال‌های اخلاک‌گر که از خارج فرستاده می‌شوند، نتوانند هزینه زیادی به آن وارد کنند. یکی از اجزای فرآیند تئوریزه کردن اقتصاد مقاومتی، مطالعه دانشگاهی بحران‌های جهانی است که متأسفانه در حال حاضر در حد مطلوب صورت نمی‌گیرد. در شرایط تحریم بین‌المللی علیه ایران، ایجاد کمیته اقتصاد مقاومتی در دانشگاه‌های صنعتی که با مراکز صنعتی و تولیدی ارتباط دارند می‌تواند بهترین بازده را داشته باشد. به اعتقاد وی این کمیته‌ها می‌توانند با حضور افراد صاحب‌نظر و متخصص تعریف شوند و تحت یک مدیریت واحد و انسجام یافته ایده اقتصاد مقاومتی را به اجزای کاربردی تقسیم کنند.

### اقتصاد مقاومتی = رفاه شخصی و اجتماعی

از سوی دیگر دانشگاه باید این نگاه را در جامعه نهادینه کند که اقتصاد مقاومتی نه تنها ریاضت اقتصادی نیست، بلکه رفاه زندگی فردی و اجتماعی را به دنبال دارد. اعتماد جامعه به دانشگاه سبب می‌شود، علاوه بر اینکه دانشگاه‌ها در قالب کمیته‌های اقتصاد مقاومتی، کاربردی کردن این ایده را دنبال می‌کنند، از ظرفیت خود برای همراه کردن مردم با این طرح استفاده کنند.

### نتیجه گیری

دستیابی به رشد و توسعه اقتصادی از جمله اهداف مهم نظام های سیاسی جهان و علی الخصوص نظام مقدس جمهوری اسلامی بوده و هست، علت این مسئله نیز وجود منافع و مزایایی ( همانند: بهبود و ارتقای سطح زندگی، کاهش فقر و بیکاری و...) است که در روند رشد و توسعه اقتصادی محقق میشود. نظریات و الگوهای مختلفی در زمینه رشد و توسعه برای نیل به این اهداف در کشور ما ارائه و برخی نیز اجرا شده اند، اما سرانجامی خوشایند بدلائل مختلف ( همچون نبود نگاه بومی و اسلامی ) نداشته اند. اما اکنون ایده و استراتژی جدیدی از زبان رهبری کشور با نگاه بومی و اسلامی مطرح و مورد توجه بسیاری جهت تحلیل و بررسی و تدوین قرار گرفته است تا به حول قوه الهی به اجرا درآید و بتواند کشور ما را به سمت اقتصادی ایده آل و اسلامی حرکت دهد، اقتصادی که بتواند برای جهان اسلام الهام بخش و کارآمد بوده و زمینه ساز تشکیل تمدن بزرگ اسلامی باشد.

بی تردید استراتژی اقتصاد مقاومتی دارای شاخصه ها، ابعاد و لایه های فراوان و مختلفی همچون: تقویت تولید داخلی، کاهش وابستگی وارداتی، رهایی از اقتصاد تک محصولی (نفت) و مصرفی، خود اتکایی و خود کفایی در تولید کالاهای اساسی و استراتژیک و... و هدف مشخصی چون توانایی مقابله و انعطاف در برابر تهاجمات اقتصادی با دارا بودن اقتصادی بومی و مقاوم است.

## منابع و مراجع

- [۱] حمید ناظمیان و علیرضا اسلامی فر، «اقتصاد دانش بنیان و توسعه ی پایدار (طراحی و آزمون یک مدل تحلیلی با داده های جهانی)»، مجله ی دانش و توسعه، ۱۳۸۹
- [۲] قانون حمایت از شرکت ها و مؤسسات دانش بنیان و تجاری سازی نوآوری ها و اختراعات»، مصوب مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۹
- [۳] سخنرانی مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از کارآفرینان سراسر کشور، ۱۶ شهریور ۸۹
- [۴] سخنرانی مقام معظم رهبری در دیدار کارگزاران نظام، ۳ مرداد ۹۱
- [۵] سخنرانی مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از پژوهشگران و مسئولان شرکت های دانش بنیان، ۸ مرداد ۹۱
- [۶] سخنرانی مقام معظم رهبری در دیدار رئیس جمهوری و اعضای هیئت دولت، ۲ شهریور ۹۱
- [۷] سخنرانی مقام معظم رهبری در دیدار دانشجویان، ۱۶ مرداد